

Ріба-Гринишин О. М.,
канд. філол. наук, доцент,
кафедра філології та перекладу ІФНТУНГ

РІБА-ГРИНИШИН О. М.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СТАНДАРТИЗАЦІЇ ТЕХНІЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

На сучасному етапі розвитку мов науково-технічна термінологія займає ключові позиції у процесі лексичної модернізації та словотворення. Модернізація може мати дві тенденції – перелицювання відповідної терміносистеми мови-продуцента на манер мови-реципієнта (псевдомодернізація) та побудова власних терміносистем з урахуванням фонетичних та граматичних особливостей мови-реципієнта (справжня модернізація) [1, 3]. Специфіка використовуваних технологічних процесів та устаткування висуває підвищені вимоги до правильного та чіткого викладання й однозначного розуміння термінологічної лексики, яка використовується у фахових текстах та нормативних документах, які регламентують експлуатацію, технічне обслуговування, ремонт, контроль і діагностування технічного обладнання, процесів та систем. У зв'язку з цим гостро постає проблема унормування термінології, яка розвивається і нормалізується з урахуванням її національних та міжнародних функцій та стандартів.

Розглядаючи питання нормалізації технічної термінології мається на увазі перш за все вузькоспеціальна лексика, яка містить найвагомішу інформацію. Перефразовуючи визначення В. Татарінова, можна стверджувати, що термінологія – це не просто набір слів, це назви об'єктів певної галузі, це частина лексики, пов'язана своєю номінативною спрямованістю не з явищами повсякденного життя, а з науковими та технічними поняттями, і навіть з науковою теорією і тим місцем, яке в ній займає термін. Нормалізація стандартизує взаємини між найменуваннями і поняттями. У процесі нормалізації термінології лінгвістові доводиться вирішувати низки класифікаційних проблем, визначити, наприклад, кордони між термінами і загальноживаними словами, розходження між термінологічними і

загальномовними фразеологізмами, між термінами розглянутої галузі знання і лексичними одиницями суміжних галузей [2, 182].

Унормування термінології передбачає перегляд терміносистеми відповідно до норм сучасної літературної мови. Мовна норма – це сукупність мовних засобів, що відповідають системі мови і сприймаються її носіями як зразок суспільного спілкування у певний період розвитку мови й суспільства [4, 420]. В.П.Даниленко, наголошуючи на специфічності визначення поняття норми щодо термінології, виділяє “професійний варіант норми”, який повинен все ж таки відповідати загальним тенденціям розвитку словотворення і слововживання у мові в цілому. Нормалізація спеціальної лексики проводиться в основному на базі загальнолітературних мов. Але спеціальними дослідженнями виявлено, що ця лексика має деякі специфічні особливості, які відмежовують її від лексики загальноновживаної. З огляду на ці особливості в межах спеціальної лексики діють деякі специфічні норми, що відрізняються від загальнолітературних і звужують сферу їхньої дії. Очевидно, що лінгвістичний аналіз термінів у напрямку дотримання відповідних мовних норм обумовлений практичними потребами у щоденному фаховому спілкуванні, спеціальній освіті, документації, друкованій продукції. Зокрема, проблема нормалізації термінів фахових терміносистем набуває значної актуальності в процесі використання певних термінів при підготовці майбутніх спеціалістів.

Вивчення технічної термінології характеризується тісним переплетенням теоретичного і методичного (прикладного) аспектів, що визначаються необхідністю обґрунтування основ упорядкування, уніфікації термінів насамперед під час їх лексикографічного опрацювання. Сучасна лексикографія зіткнулася з трудностю формулювання значень фахових слів перш за все у термінологічних тлумачних словниках. Результатом ґрунтовного лексикографічного опису термінології є створення словника певного типу, який розглядаємо як нормативний документ, у якому зафіксовані кодифіковані терміни, а терміноодиниця розглядається у контексті рекомендованості / нерекomenдованості для вживання у фахових джерелах.

Отже, стандартизація – це вироблення терміна-еталона, який би відповідав усім лінгвістичним та логічним вимогам, що висуваються до терміна, і використовувався б у межах певної терміносистеми й на міжгалузовому рівні. Термінологічна стандартизація спрямована на вибір термінологічної норми та її затвердження як обов'язкового варіанта, а також усунення двозначності у спілкуванні, гармонізацію терміносистем, їх інтернаціоналізацію та їх уніфікацію, щоб нові терміни були вмотивовані та зрозумілі всім галузевим фахівцям, а також для запобігання зайвим синонімам – тобто полегшення спілкування між фахівцями шляхом усунення двозначності та полегшення діловодства тією чи іншою мовою в тій чи іншій галузі.

Г. Гастгубер визначив два рівні термінологічної стандартизації:

1) стандартизація термінологічних принципів та методів термінографії (загальна стандартизація);

2) стандартизація окремо взятих терміносистем (систематична стандартизація), тобто розробка стандартизованих термінологій певної галузі:

а) розмежування суміжних понять у межах однієї системи понять через встановлення та затвердження цих понять у дефініціях; б) встановлення системи понять через оцінку та вибір способів термінотворення, що закріплюються за поняттями; в) оцінка та вибір елементів, які використовуються для побудови нових термінів [5].

У зв'язку з інформаційним бумом сучасна лінгвістика шукає об'єктивні критерії, з допомогою яких можна однозначно виділити термінологічні одиниці, які виражають поняття і зв'язки з тою чи іншою галуззю знань, і тим самим визначити обсяг і межі термінології. Важливим кроком упорядкування терміносистеми вважаємо укладання частотних термінологічних словників на базі різних фахових матеріалів для виявлення вузькогалузевої лексики. Базою таких словників повинні стати перш за все фахові тексти, тлумачні словники, енциклопедії, глосарії.

Провести необхідний відбір термінологічної лексики можна з допомогою методів компресії фахового тексту (анотування, реферування,

квазіреферування, автоматичне квазіреферування). Свідченням надійності пропонованих методів можна вважати той факт, що таким чином проводиться відбір найчастотніших слів, які конструюють семантичну вагу речень науково-технічного тексту. Достовірність частотних словників залежить від об'єму досліджуваного матеріалу та його змісту. Методи виділення вузькофахової термінології не завжди об'єктивні (проблеми розмежування термінологічної та загальновживаної лексики, синонімії, полісемії, омонімії). Крім того термінологія диктує свої особливості як у плані різних термінологій (чи то на рівні різних мов, чи на рівні різних термінологічних сфер), так і в аспекті розрізнення окремо термінології науки й технічної термінології. Техніка з'явилася у результаті довгої серії проб і спроб, що проводилися часто навмання, емпіричних пошуків ремісників; наука ж розвивалася власним шляхом і, звільняючись від пут первісних містичних і релігійних уявлень, вона лише на початку XIX століття, завдяки своїм новим досягненням, змогла надати новий імпульс поширенню технічних знань, тому не можна вважати те, що наука і техніка належать до однієї і тієї ж області мислення і мова може бути виражена тими ж лінгвістичними засобами. Продуктивними системними методами дослідження термінологічної лексики можна вважати статистичні (квантитативні) та комбіновані методи. Прикладом статистичного методу є метод виокремлення термінів із тексту за формулою Р. Г. Піотровського, метод визначення середньої довжини речення, метод опису загальної словоутворюючої архітекτονіки термінологічних одиниць. До комбінованих методів належать методи побудови структурних і семантичних моделей та метод побудови бінарних семантичних дерев. Можливим критерієм відбору та впорядкування термінів вважається також вмотивованість. Значення термінологічної одиниці зафіксоване у формі дефініції у тлумачному словнику. Внутрішня форма відображає ту характеристику слова чи словосполучення, яка обумовлена виключно значенням його компонентів та взаємовідношеннями між ними та їх граматичною структурою. Вмотивованість виступає структурно-семантичною характеристикою лексичної одиниці.

Підсумовуючи все вищесказане, погоджуємося з думками Л.О. Симоненко та Б. Рицар, які стверджують, що саме робота з упорядкування термінології є необхідною умовою ефективного розвитку наукових досліджень, розвитку міжнародної співпраці, видання наукової та довідкової літератури, а також підвищення якості підготовки фахівців у вищих навчальних закладах. Функціональне дослідження термінології передбачає орієнтацію на її комунікативну роль з урахуванням конотативних нашарувань, глибинне пізнання мови як засобу оформлення думки, акумуляції історії народу, інтелектуалізації нації [3, 277].

Список використаних джерел

1. Іваницький Р. В. П'ятимовний тлумачний словник з інформатики / Р. В. Іваницький, Т. Р. Кияк. – К., 1995. – 372 с.
2. Кияк Т. Р. Нормалізація термінології : стан, проблеми, перспективи / Т. Р. Кияк // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. – Луцьк : РВВ “Вежа” ВНУ ім. Лесі Українки, 2008. – № 4. – С. 181–185. – (Серія: Філологічні науки).
3. Стаховська Н. Термін як елемент системи мовного вираження спеціальних понять / Н. Стаховська // Українська термінологія і сучасність: зб. наук. праць. – К. : КНЕУ, 2001. – Вип. IV. – С. 277–280.
4. Українська мова : Енциклопедія / [Редкол. : В. М. Русанівський (співголова), О. О. Тараненко (співголова), М. П. Зяблюк та ін]. – 2-ге вид., випр. і доп. – К. : Вид-во Укр. енцикл. ім. М.П. Бажана, 2004. – 824 с. : іл.
5. Gasthuber H. Grundsätze, Ergebnisse und Tendenzen der Terminologienormung in Österreich / H. Gasthuber // Terminologie und benachbarte Gebiete. – Wien–Köln–Graz : Hermann Böhlau, 1985. – S. 259 – 267.